

KÄYNNISSÄ OLEVIA TUTKIMUKSIA RESEARCH IN PROGRESS

Kari Tarkiainen

Finländarnas historia i Sverige -

Ett nystartat forskningsprojekt

När de i Sverige bosatta finländarna - finnarna och finlandssvenskarna - ser tillbaka på sitt förflutna, blickar de vanligtvis på sina barndoms- och uppväxtår i Finland. På det sättet har det nästan alltid varit, då finländarna mera sällan bildat bestående minoriteter utan assimilerats snabbt i den nya omgivningen. Tornedalsfinnarna (som egentligen aldrig flyttat) och svedjefinnarna i Mellansverige undantag.

Inflyttaren från Finland äger dock i motsats till alla de andra nya svenska invandrarna en månghundraårig historia. I ett långt perspektiv framträder Finland som ett betydande utvandarland, varifrån stora kontingenter utflyttare med jämna mellanrum anlant till Sverige, levt där och försvunnit för att om någon tid ersättas av en ny inflyttningsvåg. Sådana inflyttnings-
toppar förekom redan på senmedeltiden, då en betydande del av Stockholms befolkning (uppskattningarna varierar mellan 10-15 procent) hade sina rötter östanhavs, och på Vasatiden, då kontinuerlig import av arbetskraft från Finland till de mellansvenska gårdarna och gruvorna hörde till kungarnas befolkningspolitik. Under Stockholms expansion i början av stormaktstiden var vissa av skråna och

Fil.dr Kari Tarkiainen första arkivarie vid riksarkivet i Stockholm

ämbetena av kroppsarbetarstatus (timmermännen, notfiskarna, åkarna, vindrarna, järnbärarna, köttmånglarna, bryggardrängarna) fulla av finländare, som dessutom befolkade flottan med båts- och timmermän både i huvudstaden och senare i Karlskrona. De pålitliga österbott-niska bassarnas stationering i hundratal i

båtsmannatorpen i det nyligen erövrade och revoltlystna Blekinge är ett fascinerande kapitel i sverigefinländarnas historia, för att inte tala om den intensiva svedjefinska inflyttningen till hertig Karls hertigdöme, södra Norrland, Dalarna och Värmland. Den svedjefinska invasionen mellan 1580-1680 ledde till att vissa bygder fick en talrik finsk befolkning, koncentrerad till kronoskogar och fåbodmarker, där den kvarlevde som en marginalkultur praktiskt taget till vår egen tid.

Också under 1700-talet, det sista gemensamma århundradet, behöll huvudstaden sitt grepp om de finländska inflyttarna. Framförallt det talrika tjänstefolket - pigorna, junfrurna och drängarna - men också sjömännen i handelssjöfart och vissa grupper av hantverkare (särskilt skomakargesällerna) har betydande finländska inslag. Som en kuriositet kan nämnas, att en förteckning över tiggare i Stockholm år 1736 innehåller många personer födda i Finland. Även i de högre samhällsgrupperna, särskilt då bland tjänstemännen vid Högsta domstolen, kan smärre koncentrationer av Finland födda personer konstateras. De två vågorna av flyktingar 1713-1721 och 1742-1743 spred finländare av de mest skilda slag omkring i moderlandet, från Härnösand i norr till Strängnäs i Mälardalen. Grupperna bestod naturligtvis ytterst av individer, av vilka många lämnat spår i den svenska historien - från stovaktaren Henrik Finne vid Strömsholms stuteri, som gjorde sensation genom att bli 136 år gammal, till Osmo Hormia, professorn i finska språket vid Stockholms universitet.

Trots sitt tidvis höga antal hade sverigefinländarna under den gemensamma tiden relativt få egna institutioner. Den mest betydande av dessa, Stockholms finska församling, till om redan 1533. Andra inrättningar var det finska tryckeriet i Stockholm från 1713, den finska translatorstjänsten från 1734 och det finska gardesregementet (föga finländskt trots namnet), som skapades av Gustav IV

Adolf 1803. Till de bildningsinriktade sammanslutningarna hörde Uppsala finska studentnation från 1782 och Carl Axel Gottlunds *Tukhumin suomalaiskunta* (Stockholms finnkår), ett litterärt sällskap, grundat 1830, året före Finska Litteratursällskapets tillkomst.

Forskningen kring sverigefinländare utgörs av en provkarta på gedigna och arbetsdryga källgenomgångar och smärre närmast amatörmässiga bidrag av lokalhistoriskt karaktär. De stora namnen är Petrus Nordmann, Richard Gothe, Volmar Bergh och Richard Broberg för att nämna bara några. Utöver de publicerade arbetena föreligger en betydande mängd excerptbestånd, uppteckningar samt etnologiskt, språkvetenskapligt och folkloristiskt material, fotoarkiv och föremålsbestånd, som framför allt belyser svedjefinnarnas kultur.

Behovet av att åstadkomma en sammanhängande skildring av sverigefinländarnas historia har upplevts som stort inom själva gruppen. Önskan att profilera sig som Sveriges äldsta och största invandrargrupp kan sägas utgöra historieforskningens grogrund. För att möjliggöra forskning särskilt kring den senare tidens stora inflyttning grundades år 1977 Arkivet för Sverigefinnar och Finlandssvenskar i Sverige, som sedan dess räddat oersättligt men relativt ungt material, insamlat föreningsarkiv och ordnat traditionsseminarier för att tillvarata enskilda individers minnen. Finska församlingens stort upplagda 450-årsfirande 1983 betydde, att blickarna vändes bakåt inom det sverigefinländska samhället och krav på historiskrivning restes. Sedan detta jubileum har en projektgrupp, sammansatt av representanter för Kulturfonden för Sverige och Finland och av historiker från de båda länderna, under ledning av akademiledamoten professor Erik Lönnroth strävat efter att finna en lösning på frågan. På ett arbetsseminarium i Mariehamn hösten 1986 godkändes slutligen en plan på ett relativt översiktligt 2-bandsverk i storleken

600 sidor, som skall skildra sverigefinlän-
darna både under det gemensamma ri-
kets tid och efter skilsmässan mellan Sve-
rige och Finland och föras fram ända till
den nutida invandringens högvattenmär-
ke år 1970. Skarven mellan delarna skulle
förläggas till år 1809 eller några år däref-
ter, om även uppsorteringsprocessen
efter Fredrikshamnshfreden skulle ingå i
den första delen.

Under innevarande år 1987 har un-
dertecknad förste arkivarie vid svenska
riksarkivet haft några månaders tjänstebe-
frielse för att påbörja arbetet med den första
delen av framställningen, som enligt
planerna skall föreligga i manuskript
1991. Finansieringen sker genom Kultur-
fonden för Sverige och Finland och den
vetenskapliga editionen av verket skrivs
på svenska för att vara omedelbart till-
gänglig i det land, i vilket den finländska
minoriteten bosatt sig. Planeringen av his-
torieverkets andra del har däremot inte
hunnit lika långt. Denna del förutsätter
delvis annat metodiskt grepp och måste
anknyta till modern migrationsforskning,
som beträffande internordisk invandring
bara är i sin begynnelse, medan Amerika-
och Australienmigrationen utgör sedan
länge väletablerade forskningsgrenar.

Stora orörda källserier och hittills föga be-
aktat material väntar här på sin användare
och brett upplagda forskningar är möjliga,
även om den av Kulturfonden tillsatta his-
toriekommitten mera har tänkt sig ett
sammanhållet och enhetligt verk i stil med
det första bandet. Det bör nämnas, att pa-
rallellt med det sverigefinländska historie-
skrivandet har ett dokumentationsprojekt
startats av bibliotekarien Stig Appelgren
vid Nordiska museet, som syftar till en bib-
liografi över tryckta forskningar i ämnet.

Även på annat håll kan ett stegrad in-
tresse för sverige-finländsk historia
konstateras. Sålunda planerar det relativt
nygrundade Nordiska förbundet för hem-
byggsarbete (Kotiseututyön Pohjoismai-
nen Liitto) symposier kring internordisk
migration, vilka i första hand kanske tar
upp de relativt okända flyttningsrörelserna
från Sverige till Danmark på 1800-talet
men vilka också kommer att uppmärks-
amma invandringen från Finland till Sve-
rige. Av allt att döma kan vi räkna med att
när nästa historiska milstolpe i den sveri-
gefinländska gruppens tillvaro, Stock-
holms finska förenings 100-årsjubileum,
passeras år 1994, har kännedomen om
finländarna i Sverige ökat väsentligt.

Forskningsprojektet om skogsfinnarnas kultur

1. Fältseminariet i Finnskogen, Norge, 19. - 25.5. 1986

Seminariets bakgrund och syfte

Alltsedan 1600-talet har det i Mellersta-Skandinavien funnits omfattande finska emigrantbosättningsområden. Denna befolkning som kallas skogsfinnarna och vars antal stiger till tiotalstusen, är hemma främst från Savolax, Karelen och Mellersta-Finlands socknar. Skogsfinnarna och deras kultur har intresserat forskare ända sedan 1800-talet, då C. A. Gottlund gjorde sina kända fältresor till Värmlands och Solörs finnskogar.

Området, som är känt under namnet Finnskogen, ligger i gränstrakterna mellan Norge och Sverige avgränsat av floderna Glåma och Klarelven och är den västligaste delen av mellersta-Skandinaviens finska bosättning. I det samnordiska fältseminariet som ordnades i maj 1986 beslöt man avgränsa området för de i nuvarande Grue, Kongsvinger (Norge) och Torsby (Sverige) kommuner belägna finnskättade bosättningar. Områdets gräns kan dras på en radie av ung. 25-30 km runt Svulrya by. Området kan anses som ett reliktområde var de finska kulturelementen har bevarats bäst.

Trots den anpassning som under flera århundraden har skett till den omgivande majoritetskulturen har den lokala kulturen fortfarande särdrag, som tydligt hänvisar till det finska ursprunget. Finska språket

förekommer inte längre i vardagslivet bland traktens befolkning. Ändå lever finskan i ortnamn, musiktraditionen samt i rim och gåtor. Områdets särprägel i förhållande till den omgivande bosättningen syns utåt i kulturlandskapet som domineras av ett av svedjebruk format jordbruk och byggnadssätt av finsk härstamning.

Den lokala kulturens särpräglade natur märks idag också genom befolkningens intresse i den finska kulturen. Detta tar sig uttryck i bl.a. aktiv hembygdsverksamhet. I Finnetunet hembygdsgränd i Svulrya anordnas varje sommar speciella Finnskog-dagar med tusentals människor som deltagare. Den finska kulturen vårdas också av Grues museumsförening, som 1982 började med ett omfattande restaurationsprojekt för bevarandet av de finska byggnaderna och boplatserna i trakten.

Litteratur och dokumentärfilmer som behandlar finnebefolkningens traditioner och livsvanor har inte bara gjort området känt i Norge och Sverige utan också förstärkt ortsbefolkningens egen identitet.

Seminariets syfte var att kartlägga Mellersta-Skandinaviens skogsfinnars kultur, historia och nutid samt klargöra möjligheterna för att förena det etnologiska, lingvistiska, folkloristiska, kulturanthropologiska samt historiska perspektivet som grund för ett tvärvetenskapligt forskningsprogram.

Seminariets program

Fältseminariet bestod av 1) deltagarmö-

ten, 2) exkursioner och 3) intervjuer med ortsbefolkningen. På deltagarmötena hade man inledningsföredrag som utgångspunkt för diskussion kring vetenskaplig forskning som har gjorts i Norge, Sverige och Finland om skogsfinnarna. Målsättning för projektet bearbetades också. På exkursionerna bekantade man sig med de finska byggnaderna och Grue kommuns område. Förutom det ordnade den lokala hembygdsföreningen en programartad tillställning. Där presenterades fältseminariets målsättning och karaktär för ortsbefolkningen och deltagarna i seminariet bekantade sig med bl.a. musik-, berättelse- och mattraditionerna i trakten.

I seminariets program strävade man efter att betona interaktion mellan seminariets deltagare och forskningsfältet. Det här förverkligades så att representanter för ortsbefolkningen tog del i några av mötena.

I deltagardiskussionerna togs fram bl.a. följande teman:

- hur finnskogarnas kultur har förändrats i samband med svedjebruket och dess utveckling
- skogen som kulturformande och -uttryckande kraftkälla och dess ekonomiska och kulturella betydelse
- finska språkets ställning och kulturens förändring
- de finska ortsnamnen och deras förnorskning
- den muntliga traditionen: den finskspråkiga folklorens former under olika tider
- byggnaderna och hur de har förändrats under tidernas lopp (t.ex. när bastun försvann och varför)
- folkmusiktraditionen: traditionsbärarna i folkmusiken
- religiösa rörelser och folkliga trosföreställningar
- livshistorier och ortsbefolkningens intresse för sina släktrötter
- den styrelsemässiga och eko-

nomiska interaktionen med det omgivande (norska och svenska) samhället

- kontakten mellan invånarna i Grue Finnskog och floddalens norska befolkning samt deras attityder och stereotyper
- hur forskarnas och utomståendes intresse har påverkat den lokala kulturen (t.ex. hur Gottlunds resor och resebeskrivningar har påverkat. Samma gäller också forskare efter Gottlund och 1950- och 1960-talens romantiserande intresse i Finnskogen)

Frågeställningarna hörde framför allt till följande problemområden:

- etnisitet och identitets -begreppen i forskningen av skogsfinnarnas kultur
- finskheten i Mellersta-Skandinavien idag

Fältintervjuerna

Deltagarna i seminariet intervjuade under en vecka i grupper på 2 - 3, 20 personer. Intervjuernas teman var folkmusiken, folkminnestraditionen samt livet i dagens Finnskogen. Omkring 45 bandningstimmar upptogs. Materialet, som inspelades, har ännu inte bearbetats färdigt, men vissa anmärkningar kan redan göras.

I forskningen om skogsfinnarnas historia och den kulturella förändring som har skett är det fortfarande möjligt att få nytt material i form av minnes- och berättartradition. Bland de intervjuade fanns det t.ex. personer som bl.a. behärskade den finskspråkiga gåtberättartraditionen och kunde svara på finska på frågor som ställdes på finska. Resultatet aviker från det gamla synsättet enligt vilket de sista som kunde tala finska i finnskogarna skulle ha dött redan på 1960-talet. Som exempel på den fortfarande rikliga berättartraditionen kan nämna en beskrivning av en björnjakt, som tidsmässigt kan placeras till

början av 1800-talet.

Den minneskunskap som fortfarande finns att få genom äldre människor om händelserna, vanorna och livets gång i början av 1900-talet, är synnerligen värdefull i värderingen av de kraftiga, allmänna samhällsliga och kulturella förändringar som ägde rum tiden efter världskriget.

Det samlade fältmaterialet visar tydligt att skogsfinnarnas kultur fortfarande är livskraftig. Då det gäller folkmusiken visar intervjuerna och musikinspelningarna att både den äldre och yngre spel- och sånggenerationen håller uppe den finska folkmusiktraditionen genom aktivt uppträdande och bevarande. Fastän de finska folksångerna lever språkligt stympade och har tappat sin ordliga betydelse så uppskattas den levande folksångstraditionen fortfarande. Dessa personer som kan sjunga finskspråkiga sånger är allmänt kända i trakten.

Motiveringar för skogsfinnsforskningen

1. I skogsfinnarnas historia och kultur ser man på ett intressant sätt interaktionen mellan den norska, svenska och finska kulturen. Skogsfinnarna är den äldsta finska emigrantgruppen som man kan forska i. Om man jämför dem med andra emigrantgrupper i andra länder, eller t.ex. lokalkulturerna i emigranternas hembygd i Savolax, öppnar detta möjligheter till många frågeställningar. En intressant fråga t.ex. är bevarandet av det finska språket bland utvandrarerna under flera generationer. Förutom det har det här ämnet intresse inte bara ur kulturell utan också ur administrativ synpunkt. Forskningsmaterialet kan ge synpunkter på invandrarproblematiken som speciellt nuförtiden är en brännande fråga i Norden.

2. Finnskogens befolkning vårdar själva sitt kulturarv samt förhåller sig positivt till forskningen och upplever den som viktig. De vill bevara och utveckla sin egen kultu-

rella identitet.

3. Ur vetenskaplig synvinkel sett erbjuder forskningsobjektet ett utmärkt tillfälle för att utveckla de teoretiska och metodologiska instrumenten i holistisk och tvärvetenskaplig forskning.

Det finska området i Finnskogen har varit ett forskningsobjekt alltsedan 1820-talet, vilket gör att det finns rikligt och mångsidigt forskningsmaterial till förfogande. Genom att komplettera med nytt fältmaterial och moderna frågeställningar kan man forska i det här kulturområdet både ur historiskt och modernt perspektiv eller genom att kombinera dem båda. Man har hittills begränsat sig alltför ensidigt till specialfrågor och metoder av enskilda vetenskapsgrenar.

Under seminariet ansågs det nödvändigt att skapa en allmän ram för den tvärvetenskapliga forskningen inom vilken representanterna för respektive vetenskapsgren kan hantera och bestämma förhållningssättet till sitt forskningsmaterial.

Forskningsprojektet ger också den lämpliga ramen för forskningsutbildning, och överhuvudtaget hur man kan utveckla det nordiska samarbetet.

Den teoretiska ramen för forskningsprojektet

Arbetsgruppen beslöt sig för följande allmänna skiss, inom vars ramar man strävar till att förverkliga det påbörjade forskningsprogrammet. Det teoretiska närmandesättet var abstrakt, så att frågeställningarna angående både den finska kulturens inre dynamik och förändring, de oliknivåade kulturkontakterna och jämförelser med finnkulturer både i Finland och annanstans (t.ex. den finska befolkningen i Finnmarken och Amerikas emigrantbefolkning) skulle vara möjliga inom ramarna för projektet.

Deltagarna i seminariet var eniga om att besluta följande modell som utgångspunkt för projektet. Det ansågs att den här

modellen ger möjlighet till att förena olika synvinklar på enskilda vetenskapsgrenar och material. I modellen kan man se att kulturhelheten består av följande element:

1. Näringskällor
2. Kommunikation (språket, umgänge)
3. Ursprung (slakten, släktrötterna)
4. Organisationer (samhället, trakten, byn)
5. Livssyn

För att lösa de teoretiska och metodologiska problemen i samband med de ovan nämnda elementen, måste man observera de forskningstraditioner som gäller skogsfinnarnas kultur. Projektets allmänna ram strävar efter att uppmärksamma både finnkulturens inre karakteristiska drag och den vidare socio-kulturella omgivningen och habitatet inom vilken finnkulturen har levat och förändrats. Genom ett holistiskt grepp strävar man i projektet till att integrera de specifika frågeställningarna angående skogsfinnarnas historia och kultur med de enskilda individernas kulturella- och upplevelsemässiga "landskap". Holistiskt förhållningssätt förutsätter enligt vår åsikt att man analyserar materialet ur kulturell-, social- och individuell nivå, observerande lika mycket den materiella som den andliga kulturen.

2. Samnordiskt symposium angående skogsfinnarnas kultur Finlandshuset Stockholm 2. - 4. april 1987

Symposiets syfte var att kalla samman forskare som känner till Finnskogs-materialt inom olika fack och från flera generationer, samt representanter från närliggande dicipliner med modeller från andra forskningar. Behovet av en sådan samling blev uppenbar under fältseminariet över Finnskogen på våren 1986.

Stockholm var på alla sätt ett lyckat val på grund av det centrala läget. Samarbetet med Kulturfonden och Finlandshuset var inspirerande och helt nödvändigt för symposiets genomförande. Utan Finlandshusets praktiska hjälp och Kulturfondens generositet skulle symposiet inte kunnat realiseras. Finnskogsprojektet är beroende av sådana stödjespelare.

Programmet innehöll både föredrag och kortare inlägg för att alla kunde presentera sina arbetsresultater. Intresset visade sig vara så stort att programmet nödvändigt blev ganska tättpackat. En del kommentarer framfördes till föredragen, men tiden räckte inte till för djupare diskussioner. Representanterna från Finnskogen deltog med kulinariska, musikaliska och visuella bidrag, som visade att det finns en levande Finnskog. Besöket i Musikmuse'et utgjorde en omväxling till programmet, där utställningen presenterade finska folkmusikinstrumenter. Deltagarna gav i sina föredrag och inlägg idéer och impulser till vidare arbete.

Finnskogsforskningen skall ha mycket nytta av kontakter som knöts under symposiet. Vi motser resultat både inom samarbete och på det individuella planet, samt presentationen av dessa på vårt nästa möte.